

Castrenianumin
toimitteita

52

**V. I. Lytkinin
satavuotismuisto**

Helsingissä 15.12.1995 järjestetyn
permiläisten kielten symposiumin esitelmää

Toimittanut Johanna Laakso

Helsinki 1997

Sisälllys

Alkusananen	4
15.12.1995 järjestetyn symposiumin ohjelma	5
Tämän kokoelman kirjoittajat	6
 RAIJA BARTENS	
Esipuhe	7
RAIJA BARTENS	
V. I. Lytkin Friedrich Schillerin kääntäjänä	12
ADOLF TURKIN	
V. I. Lytkinin päiväkirja	21
PÉTER DOMOKOS	
Muistikuvia Vasili Iljitš Lytkinistä	27
V. K. KEL'MAKOV	
V. I. Lytkin ja permiläisten kielten historian kysymykset	35 ✓
JEVGENI TSYPANOV	
Il'l'a Vaš komin verbien tutkijana	48
ISTVÁN BÁTORI	
Komin verbien paradigma ja verbinmuotojen automaattinen generointi	53
JOHANNA LAAKSO	
Permiläisten N/V-vartaloiden etymologisesta taustasta ..	71
MARJA LEINONEN	
Komin possessiivinen resultatiivirakenne	87
PIRKKO SUIHKONEN	
Venäläiset lainat udmurtin kaunokirjallisissa teksteissä innovaatiotutkimuksen valossa	101

V. K. Kel'makov

V. I. Lytkin ja permiläisten kielten historian kysymykset

0.1. Professori Vasilij Il'ič Lytkin – Venäjän federaation ansioitunut tiede- ja kulttuurihenkilö, Komin tasavallan ansioitunut tieteenharjoittaja, Kansojen ystävyyden kunniamerkillä palkittu useiden ulkomaisten tieteellisten seurojen ja yhteisöjen jäsen, mm. suomalaisen Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja saksalaisen Ural-Altische Jahrbücherin toimituskunnan, jne. – on maailman fennougristiikassa saavuttanut mainetta ennen kaikkea permiläisten kielten suurena asiantuntijana. Hänen julkaisemansa monografiat, oppikirjat ja korkeakoulujen oppimateriaalit, lukuisat artikkelit ja fennougristikollegojen teosten esittelyt kuuluvat komin ja udmurtin kielentutkimuksen perusteoksiin, sellaisten tunnustettujen fennougristiin teosten rinnalle kuin Bernát Munkácsi, Yrjö Wichmann, T. E. Uotila, Erkki Itkonen, B. A. Serebrennikov, Károly Rédei jne.

0.2. Kansallisuudeltaan komilaisena V. I. Lytkin tietenkin kirjoitti ennen kaikkea komin kielestä, mutta hänen tuotantonsa on hyvin tärkeää myös udmurtin kielen tutkimukselle seuraavista syistä: ensinnäkin n. 50 Lytkinin yli 300 tieteellisestä julkaisusta käsittelee suoranaisesti udmurtin kieltä (esim. ”Muutamia Glazovin murteen erityispiirteitä” [Lytkin – Tepljašina 1959], ”Udmurtin 2. konjugation alkuperä” [Lytkin 1970d], ”Udmurttilaisen kielentutkimuksen nykytilasta ja tehtävistä” [Lytkin

* Tämä kirjoitus, laajennettu versio esitelmästä, joka pidettiin lokakuussa 1994, V alueympösymposiumissa ”Permiläisten kielten murteet ja historia vuorovaikutuksessa toisten kielten kanssa” (sekin oli omistettu V. I. Lytkinin syntymän satavuotismuistolle), oli valmiina jo vuoden 1994 lopulla ja odotti ilmestymistään, kun painosta ilmestyi G. A. Nekrasovan kattava ja pätevä, samanaiheinen julkaisu (Nekrasova 1995). Vaikka näissä artikkeleissa esitetty paljolti lankeaakin yhteen (kuten luonnollista onkin, yhteistähän näissä töissä ovat sekä aihe että aineisto), on mielestäni kuitenkin aiheellista julkaista tämä artikkeli alkuperäisessä muodossaan sillä perusteella, että lähestymistapani 1) V. I. Lytkinin tutkijantyön kehityksen logiikkaan permiläisten kielten historian alueella ja 2) sen lopullisten tulosten arviointiin on hieman toinen kuin Nekrasovan.

1973a], ”Kantapermin *e:n* labiaalistuminen udmurtissa” [Lytkin 1975b] jne.) tai (huomattavasti useammin) yhteispermiläisiä ongelmia, jotka ovat yhtä keskeisiä sekä komin että udmurtin tutkimuksessa; toiseksi, ehdottomasti suurimmassa osassa hänen yleisfennougristisesti suuntautuvia tutkimuksiaan on komin ym. aineiston ohella runsaasti viitattu myös udmurtin kieleen. Tämän lisäksi V. I. Lytkinillä on ollut tärkeä tehtävä udmurttilaisen kielentutkijakunnan kouluttajana.

Lytkinin tieteellisten tutkimusten tematiikka on hyvin monipuolinen ja laaja; hän on käsitellyt komin kirjakielen ja dialektologian kysymyksiä, kielikontakteja ja yksittäisten suffiksien historiaa, historiallisen fonetiikan ja venäjän murteiden ongelmia, yksittäisten sanojen etymologioita, permiläisten kielten normatiivista kielioppia ja nimistöntutkimuksen kysymyksiä, muinaiskomin kirjakieltä ja permiläisten kielten tieteellisen transkription kysymyksiä ynnä paljon muuta. Yksi ongelmakenttä on mielestäni kuitenkin keskeisin, ja sille hän pysyi tutkimustyössään uskollisena koko luovan elämänsä. Se on permiläisten kielten historia niiden järjestelmän kaikilla tasoilla: fonetiikassa, leksikossa ja kieliopissa, etenkin morfologiassa. Vaikka hänen kaikilla tutkimuksillaan on luonnollisesti huomattava itsenäinen merkityksensä, vaikuttaa kuitenkin siltä, kuin niiden ylle nousisi ”toinen taso” – tämä hänen kielitieteellisen toimintansa johtava suuntaus, jonka huomioon ottaen hänen kunkin tutkimuksensa tieteellinen merkitys entisestään nousee. Tämä koskee ennen kaikkea hänen tutkimuksiaan toisaalta komin ja udmurtin dialektologian, toisaalta muinaispermiläisen kirjakielen alalta. Ei ole sattumaa, että juuri näiden kielen historian tutkimukselle keskeisten lähteiden, murteiden ja vanhimpien kielenmuistomerkkien, tutkimus Lytkinin tuotannossa synnytti permiläisten kielten historian perusteoksia.

0.3.1.1. Komin murteita tutkimaan V. I. Lytkin ryhtyi 1920-luvun lopulla, ja 30-luvun alussa ilmestyivät jo ensimmäiset tutkielmat, joista muutamat osoittautuivat sangen tärkeiksi hänen myöhempien historiallisten tutkimustensa kannalta, esim. ”Kobran murre” [Lytkin 1930a], ”Muutamia Ižman murteen foneettisia erityispiirteitä” [Lytkin 1930c], ”Lyhyt katsaus komin murteisiin” [Lytkin 1930b] ym. Myöhemmin hän julkaisi kaksi erillistä teosta: ”Permiläisten kielten dialektologian lukemisto sekä katsaus murteisiin ja dialektologinen sanasto” [Lytkin 1955a] ja ”Komi-jažvan murre” [Lytkin 1961b]. Ensin mainittu oli tarkoitettu opiskelijoille ”komin dialektologian ja permiläisten kielten vertailevan tutkimuksen opiskeluun” [Lytkin 1955a: 3], toinen, rakenteeltaan hyvin täsmällinen ja tarkoituksenmukainen, yksinkertaisella kielellä kirjoitettu (niin kuin vain Vasilij II’ič osasi kirjoittaa hyvin monimutkaisistakin asioista!), toimi myöhemmin

mallina laadittaessa samantapaisia monografiakuvauksia permiläisten kielten murteista. Samainen komi-jažvan murre, joka järjestelmässään on säilyttänyt sängen arkaaisia elementtejä ja ilmiöitä, on myös ollut yksi avaintekijä kantapermin äännepiirteitä rekonstruoitaessa.

0.3.1.2. Mitä udmurtin murteisiin tulee, niitä ei 1930-40-luvulla kukaan kielentutkija erityisesti harrastanut, ja niiden materiaalit – lukuun ottamatta Gavrilovin [1880], Aminoffin [1886, 1896], Munkácsin [1887, 1896], Wichmannin [1893; 1901a, b] ym. viime vuosisadan lopulla keräämiä – olivat tietenkin vaikeasti saatavissa ja Lytkinin kielihistoriallisten tutkimusten tarpeisiin riittämättömät. Siksi komitutkijamme ryhtyi itse 1950-luvulla tutkimaan mielestään avainasemassa olevia udmurtin murteita. Yhdessä T. I. Tepljašinan kanssa hän selvitteli pohjoisen murreryhmän Kruglovin ja Glazovin murteita sekä perifeerisiin etelämurteisiin kuuluvaa Šošman murretta; muutamista on sittemmin julkaistu erillistutkimukset (ks. ed. [Lytkin – Tepljašina 1959; Tepljašina 1961]). Lisäksi hän oli mukana laatimassa ensimmäistä udmurtin murteiden keruuohjelmaa, jonka myöhemmin on muokannut ja julkaissut Tepljašina [1966].

0.3.2. Toista permiläisten kielten historian päälähdettä – muinaispermiläisen kirjakielen järjestelmää – V. I. Lytkin ryhtyi myös tutkimaan jo 1920-luvulla (ks. esim. ”Komin kirjallisuudesta: muinaispermiläinen kirjakieli” [Lytkin 1926], ”Komin kielen kirjallisen käytön historiasta” [Lytkin 1931a], ”Muinaispermiläisten aakkosten alkuperä” [Lytkin 1948] ym.). Vuonna 1943 hän puolusti kandidaatinväitöskirjaansa, jonka aiheena oli ”Muinaispermiläinen kirjoitus”, ja kolme vuotta myöhemmin väitteli tohtoriksi aiheesta ”Muinaispermin kieli ja permiläisten kielten historiallinen kielioppi”. Viimeksi mainitun väitöskirjan pohjalta Lytkin julkaisi 1952 monografian ”Muinaispermin kieli: tekstien lukeminen, kielioppi, sanasto” [Lytkin 1952a]. Siitä tuli merkittävä suunnannäyttäjä permiläisten kielten historiallisen kieliopin tutkimuksessa; tässä työssä, kuten B. A. Serebrennikovin [1952a: 7] huomautuksista voi todeta, on esitetty tieteellisesti luotettava kuvaus välvaiheesta kantapermi-rekonstruktion ja nyky-udmurtin ja -komin välillä. Tämän kirjan arvostelussaan P. N. Perevoščikov [1954: 226] kirjoitti: ”V. I. Lytkin on loistavasti hyödyntänyt runsaita tietojaan komin murteista ja udmurtin kielestä selvittäessään historiallisvertailevan menetelmän avulla muinaispermiläisen kielen tekstien, sanarakenteiden ja kieliopillisten muotojen ongelmakohtia.” Serebrennikoviin liittyen Perevoščikov myös täydellä oikeudella tunnustaa, että ”tähän työhön sisältyvät materiaalit, kun niitä täydennetään konkreettisilla nykykomisyryjäänin, -komipermjakin ja -udmurtin murteiden tutkimuksilla, voivat toimia vankkana perustana tulevalle komin ja udmurtin historialli-

selle kieliopille ja myös yleiselle suomalais-ugrilaisten kielten historiallis-vertailevalle kieliopille" [Serebrennikov mp., Perevoščikov mts. 227].

1. On kiistämättä osoittautunut, että nämä arvostelijat olivat oikeassa: tutkittuaan ensin tärkeimpiä kielen historian lähteitä – vanhoja kielenmuistomerkkejä ja nykymurteita, yhdessä sukukielten aineiden ym. kanssa – Lytkin onnistui jatkossa luomaan sarjan tutkimuksia permiläisten kielten äännehistoriasta. Näihin kuuluvat mm. "Komin kielen historiallinen kielioppi. Osa I: Johdanto. Fonetikka" [Lytkin 1957a] sekä "Permiläisten kielten historiallinen vokalismi" [Lytkin 1964a].

1.1.1. Ensimmäinen mainittu teos esittelee järjestelmällisesti aineiston pohjalta kaikki foneettiset prosessit, joita komin kielen historiassa on tapahtunut, jakaen nämä prosessit kahteen ryhmään: 1) vanhimmat (so. kantapermiläiset) ääntenmuutokset (s. 66–93) ja 2) myöhemmät (so. varsinaiset komilaiset) ääntenmuutokset (s. 94–124). Tässä komilainen professori tiiviissä ja opiskelijallekin selkeässä muodossa esitti sekä omia huomioitaan että varhempien ja aikalaistutkijoidensa saavutuksia. Joidenkin ongelmallisten ilmiöiden analyysiin hän on yksityiskohtaisemmin palannut myöhemmin ja yrittänyt selvittää niitä permiläisen lisäaineiston avulla tai laajemmalta suomalais-ugrilaiselta pohjalta (mm. vokaalin suppeneminen sanan vartalossa, tutkielmassa "Vokaalien labiaalistuminen permiläisissä kielissä ja marissa" [Lytkin 1972b], ks. myös [Lytkin 1975a]; soinnittomien konsonanttien soinnillistuminen sanan alussa, teoksessa "Sananalkuisten soinnillisten konsonanttien kysymyksestä suomalais-ugrilaisissa kielissä" [Lytkin 1968a] ym.). "Komin kielen historiallinen kielioppi" on oppimateriaalina paitsi komilaisilla myös udmurttilaisilla opiskelijoilla, etenkin siltä osaltaan, jossa käsitellään komin (ja udmurtin) äänenjärjestelmän kehitystä kantapermiläisellä kaudella (s. 66–93).

1.1.2. Toinen teos, monografia "Permiläisten kielten historiallinen vokalismi", on Lytkinin keskeisimpiä tutkimuksia ei vain äännehistorian vaan koko hänen tieteellisen tuotantonsa osalta. Käyttäen perustanaan suunnatonta määrää etymologisia paralleelleja, jotka on koottu udmurtin, komin ja muidenkin suomalais-ugrilaisten kielten kirjakielistä ja murteista, Lytkin laatii kantapermin 1. tavun vokaaliston rekonstruktion ja seuraa siitä eri foneemien kehitystä nykypermiläisiin kieliin ja murteisiin, hahmottelee muutamia suomalais-ugrilaisen jälkitavujen vokalismin kehitystendenssejä udmurtissa ja komissa sekä esittää oman hypoteesinsa suomalais-ugrilaisen ja permiläisen kantakielen sanapainosta. Tässä hän painottaa eniten mielestään avainasemassa olevia komin murteita kuten Ylä-Sysolan ja komi-jažvan murretta; huomattavasti vähemmän hän tu-

keutuu udmurttiin ja kaikkiin sen murteisiin, mikä tietenkin väistämättä vaikuttaa hänen teoreettisen rakennelmansa tieteelliseen luotettavuuteen.

1.1.3. Mahdollista on, että osaltaan tästä syystä muutamat hänen tässä teoksessa esittämänsä ajatukset ja hypoteesit eivät ole aivan kiistattomia. Mm. ilmeisiä epäilyksiä herättää hänen kantapermin 1. tavun vokaalisto-rekonstruktionsa, johon on oletettu 14 vokaalia, näistä 9 labiaalista (vrt.: Erkki Itkosen 11 kantapermin vokaalifoneemista 5 on labiaalista [Itkonen 1954: 332]). Ensinnäkään ei ole uskottavaa, että vokaalifoneemeja olisi näin runsaasti järjestelmässä, joka ei tunne vokaaliharmoniaa; toiseksi, typologisesti ei liene realistista olettaa vokaalijärjestelmää, jossa on 9 labiaalivokaalia (eräässä myöhemmässä tutkimuksessaan Lytkin [1972b: 102] postuloi kantapermiin vielä kymmenennenkin (!) labiaalisen vokaalifoneemin)! On myös vaikea hyväksyä oletusta, jonka mukaan suomalais-ugrilaisessa kantakielessä ei sanapaino olisi vakiintunut millekään tietylle tavulle (s. 234); tämän ajatuksen hän on monesti toistanut myöhemmissäkin tätä aihetta käsitelleissä tutkimuksissaan (ks. esim. Lytkin 1965, 1970d, 1974 ym.).

Nämä tiedonhaluisen tutkijan erehdykset ovat kuitenkin tärkeitä sikäli, että ne kannustavat etsimään typologisesti ja historiallisesti uskottavampia ratkaisuja. Lytkin ei itsekään tehnyt hypoteeseistaan, oletuksistaan ja teorioistaan dogmeja. Jos jostain ongelmasta ilmeni uusia tosiseikkoja ja/tai ajatuskulkuja, hän pystyi luopumaan varhemmista oletuksistaan uuden hypoteesin – omansa tai jonkun toisen esittämän – hyväksi. Niinpä hän esimerkiksi selvitellessään syitä suomalais-ugrilaisen 1. tavun väljien illabiaalivokaalien suppenemiseen ja osittaiseen labiaalistumiseen kantapermissä kehitti samalla kolme erilaista, vaihtoehtoista hypoteesia: 1) ”kompensaatioselitys”, so. vartalon loppuvokaalin heittyessä 1. tavun vokaali ”kompensatorisesti” pidentyi, mistä seurasi sen suppeneminen (ja osittainen labiaalistuminen [Lytkin 1952b: 61–63; 1957a: 82]; 2) ”substraattiselitys”, jonka mukaan 1. tavun vokaalien suppenemisen aiheutti substraattikielen vaikutus – tämä kieli assimiloitui niihin ”suomalais-ugrilaisen kantakielen murteisiin”, jotka myöhemmin olivat perustana permiläisille kielille ja osittain marin kielelle [Lytkin 1964a: 219–220]; 3) ”assimilaatioselitys”, so. seuraavien liudentumattomien konsonanttien vaikutus, joiden oletettiin kantapermissä olleen luonteeltaan tyypillisesti illabiaalisia [Lytkin 1972b: 112].

1.2. 1960-luvun puolestavälistä alkaen Lytkin kehitti permiläisten kielten äännehistorian ongelmien tutkimusta kahdessa suunnassa.

Toisaalta hän laajojen permiläisten murretietojen pohjalta täsmentää ja konkretisoi niitä oletuksia, joita hän tiiviimmin on esittänyt jo varhem-

missa tutkimuksissaan, mm. kirjassa "Permiläisten kielten historiallinen vokalismi". Näihin tutkimuksiin voidaan lukea mm. "Permiläisten kielten labiaaliset keskivokaalit" [Lytkin 1968c], "Permiläisten kielten 2. tavun vokaalien sporadinen labiaalistuminen" [Lytkin 1973b], "Permiläisten kielten suppean *q*:n ja avoimen *q*:n heijastumat näistä kielistä muihin kieliin lainautuneissa sanoissa" [Lytkin 1975c], "Kantapermin *o*:n alkuperän kysymyksestä" [Lytkin 1975a], "Kantapermin *e*:n labiaalistuminen udmurtin kielessä" [Lytkin 1975b] ym.

Toisaalta hän siirtää joidenkin permiläisen äännehistorian kysymysten ratkaisun suomalais-ugrilaiselle tasolle, mm. tutkielmissaan "Sananalkuisten soinnillisten konsonanttien kysymyksestä suomalais-ugrilaisissa kielissä" [Lytkin 1968a], "Suomalais-ugrilaisten kielten jälkitavujen vokalismita" [Lytkin 1970c], "Vokaalien labiaalistuminen permiläisissä kielissä ja marissa" [Lytkin 1972b] ym. Laajimmin tämä toinen tendenssi toteutui kahdessa Lytkinin julkaisussa, jotka käsitelivät suomalais-ugrilaisten kielten vertailevaa äänneoppia: 1) "Johdanto: Suomalais-ugrilaisten kielten äännevastaavuudet" [komin kielen etymologisen sanakirjan s. 9–28, Lytkin 1970a] ja 2) "Suomalais-ugrilaisten kielten vertaileva äänneoppi" [Lytkin 1974]. Koskaan aikaisemmin ei suomalais-ugrilaisten kielten historiallisvertailevaa äänneoppia ollut esitetty näin tarkasti permiläisen äännejärjestelmän erityispiirteet huomioon ottaen – voisi sanoa: permiläisten kielten kannalta – kuin näissä kahdessa teoksessa.

2. Äännehistorian rinnalla Lytkin tutki myös permiläisten kielten sanastohistoriaa. Varhaisimpiin tämän aihepiiriin hankkeisiin kuuluvat "Muutamista permiläisten kielten iranilaisista lainoista" [Lytkin 1951] ja "Permiläisten kielten sanaston historiasta" [Lytkin 1953]. Nämä tutkielmat ovat huomionarvoisia paitsi siksi, että ne ovat ensimmäisiä vankkoja tutkimuksia komin ja udmurtin historiallisesta leksikologiasta, myös siksi, että ne ilmentäessään kahta sanastohistorian ongelmien tutkimussuuntaa (etymologioiden laadinta ja permiläisten kielten sanaston historian ongelmien teoreettinen käsittely) samalla osoittautuivat tavallaan ohjelmallisiksi.

2.1. Jälkimmäinen tutkimus, johon sisältyy laaja luettelo udmurtin ja komin eritaustaisten sanojen etymologioita, oli osaltaan lähtökohtana tälle suuntaukselle Lytkinin käytännön tutkijantyössä. Tätä työtä edustivat edelleen kirjoitelmat otsikolla "Etymologioita permiläisistä kielistä" (ks. Советское финно-угроведение -sarjan vuosikertoja 1963, 1965, 1966, 1967, 1969, 1974, 1976, 1977, 1978 ym.), "Muutamien marin sanojen etymologioita" [Lytkin 1964b], "Marin sanojen etymologioista" [Lytkin 1968b] ym., ja se huipentui, kuten odottaa saattaa, etymologisen sanakirjan

laadintaan. "Lyhyt komin kielen etymologinen sanakirja" (KĖSK), jonka kokosivat Lytkin (aakkosväli A–K) ja hänen kumppaninaan E. S. Guljaev (aakkosväli L–Ja), ilmestyi painosta 1970, 3. kansainvälisen fennougriстикongressin yhteydessä. Samalla komin kielestä tuli ensimmäinen uralilainen kieli, jolla oli valmis (joskin vain yksiosainen) etymologinen sanakirja – suomen (SKES) ja unkarin (MNYTESz ja MSzFE) moniosaiset etymologiset sanakirjat sekä hantin dialektologis-etymologinen sanakirja, jota toimitettiin Saksassa, eivät tuolloin vielä olleet valmistuneet.

"Lyhyt komin kielen etymologinen sanakirja" sisältää n. 2900 etymologiaa, joista 2/3 on järjestelty tai tulkittu uudelleen ja 1/3 täysin tekijöiden itsensä laatimia [Kel' makov – Tepljašina 1973: 389]. Vaikka tässä kirjassa, kuten jo nimikin osoittaa, on etymologioitu etupäässä komisyryjänin sanastoa ja hakusanoina käytetty tietenkin komin sanoja, se on erityisen tärkeä myös udmurtin spesialisteille: siinä on esitetty etymologiat yli 1700 udmurtin sanalle (sivumennen sanoen, ennen sanakirjan ilmestymistä udmurtin opiskelijat ja usein tutkijatkin käyttivät etymologisena hakuteoksena Lytkinin teoksia "Permiläisten kielten sanaston historiasta" ja "Permiläisten kielten historiallinen vokalismi"). Vielä nykyäänkin, kun painosta on jo ilmestynyt ensimmäinen osa V. I. Alatyrevin "Udmurtin kielen etymologista sanakirjaa" [Alatyrev 1988], johon sisältyy 778 sana-artikkelia, Lytkinin ja Guljaevin etymologinen sanakirja kattavana, tieteellisenä ja pätevänä teoksena on edelleen ensiarvoisen tärkeä udmurtin etymologian hakuteos.

2.2. Em. tutkimuksesta "Muutamista iranilaisista lainoista permiläisissä kielissä" itse asiassa alkoi Lytkinin permiläisten kielten sanastohistoriaa koskeva teoreettinen tutkimustyö, joka jatkui sen määräämää rataa, permiläisten kielten erisuuntaisten kontaktien ja näiden kontaktien tuloksena syntyneiden sanastokerrostumien tutkimuksena. Tämän suuntaisen tutkimuksen päätelmiä ja näkökohtia on tullut julki mm. seuraavissa tutkielmissa: "Muutamien suomalais-ugrilaisiin kieliin lainautuneiden venäjän sanojen historiasta" [Lytkin 1955b], "Vepsäläis-karjalaiset lainat komisyryjänin murteissa" [Lytkin 1956], "Muutamista turkkilaislainoista komin kielessä" [Lytkin 1958], "Karjalais-vepsäläiset lainat komin kielessä" [Lytkin 1961a], "Komisyryjänin murteiden itämerensuomalaisten lainojen kysymyksestä" [Lytkin 1963], "Muinaisturkkilaisista aineksista permiläisten kielten sanastossa" [Lytkin 1967], "Vanhimmat venäläiset lainat komin kielessä" [Lytkin 1969a], "Itämerensuomalaiset lainasanat permiläisissä kielissä" [Lytkin 1970e], "Venäjän sanan *myec* etymologiasta" [Lytkin 1972a], "Suomalais-ugrilaiset lainat venäjän kielessä" [Lytkin 1972c], "Permiläis-iranilaiset kielikontaktit" [Lytkin 1975d] jne.

Tämänsuuntainen tutkimustyö Lytkinin tuotannossa huipentui komin kielen historiallisen leksikologian oppikirjaan [Lytkin 1979]. Kirja, joka perustui Lytkinin viimeisinä elinvuosinaan Syktyvkarin yliopistossa pitämiin luentoihin, koostuu neljästä osasta ja sisältää johdanto-osan (s. 4–21) lisäksi systematisoidun analyysin kaikista keskeisistä komin kielen sanaston laajentumistavoista: sanaston periytyminen edeltävistä kielen kehitysvaiheista (uralilainen, suomalais-ugrilainen, suomalais-permiläinen, kantapermiläinen, muinaiskomilainen; s. 22–46), uusien lekseemien muodostus komin johto-opin keinoin (s. 47–49), lainat indoeurooppalaisesta kantakielestä (uralilaisella ja suomalais-ugrilaisella kaudella), iranilaisista kielistä, bolgaarista, itämerensuomesta ja venäjältä (s. 50–71). Tämä kirja, joka on kirjoitettu selkeällä kielellä ja käsittelee lähes kaikkia komin kielen sanastorunsauden historian kysymyksiä, on myös varteenotettava malli udmurttilaisille kielentutkijoille vastaavanlaisen tutkimuksen laatimiseen; udmurtin tutkimuksessa ei vielä ole siihen verrattavaa teosta.

3. Permiläisten kielten historiallista morfologiaa Lytkin on käsitellyt hieman vähemmässä määrin kuin äänne- ja sanastohistoriaa, vaikka sitä koskikin jo 1920-luvulla yksi hänen ensimmäisistä vakavista tutkimuksistaan, nimittäin "Permiläisten kielten *s*-suffiksit" [Lytkin 1927], hänen filosofian tohtorin väitöskirjansa. Myöhemmin hän on silloin tällöin julkaissut yksittäisiä tutkielmia komin ja udmurtin normatiivisesta ja historiallisesta morfologiasta, esim. "Udmurtin monikonsuffiksin *-yos* alkupe-
räästä" [Lytkin 1931b], "Kausatiivinen pääluokka permiläisissä kielissä" [Lytkin 1957b], "Lyhyt komin kielioppi" [Lytkin – Timušev 1961], "Adjektiivista komin kielessä" [Lytkin 1962], "Permiläisten kielten *s*-johdinten vokalismista" [Lytkin 1969b], "Muutamien suomalais-ugrilaisten deverbali-
sten verbinjohtimien vokalismista" [Lytkin 1970b], "Objektikonjugation alkeita komin kielessä" [Lytkin 1977a] ym. Lytkinin toimittamina ja osaksi kirjoittamina ilmestyivät myös komin (SKJa) ja komi-permjakin (KPJa) korkeakouluoppikirjat, joissa kuvattiin eri kategorioiden ja muutosten kehitystä ja toimintaa.

Luovan elämänsä lopulla, jo eläkkeelle jäätyään, Lytkin julkaisi erään luentokurssiinsa perustuvan komin historiallisen morfologian oppikirjan [Lytkin 1977b] yliopiston opiskelijoita varten. Työssä on käsitelty näkökohtia hänen omista tähän liittyvistä tutkimuksistaan, vaikka luonnollisestikin on käytetty hyväksi myös toisten permiläisten kielten muotohistorian tutkijoiden materiaaleja ja päätelmiä.

4. Kukaan ei ennalta tiedä viimeistä hetkeään; kuolema tulee kaikille eläville äkkiä, odottamatta maallisten toimien loppuun saattamista. Kaikkien tieteiden, myös fennougristiikan, historia on tulvillaan esimerkkejä siitä, miten tieteenekijät tuonpuoleiseen lähtiessään joutuivat jättämään elämäntyönsä kesken.

Kirjoitettuaan valmiiksi viimeisen kortin udmurtin sanakirjansa [Munkácsi 1896] käsikirjoitukseen Bernát Munkácsi kiitti hartaasti "udmurttien hyvää Inmaria" siitä, että Hän oli sallinut tekijän saattaa kirjansa päätökseen: "... Mikä ei onnistunut Regulylle, Castrénille ja Aminoffille, jotka eivät itse edes saaneet huolehtia omista keräelmistään ja saattaa niitä asianmukaiseen järjestykseen, se suotiin jumalaisesta armosta minulle!" (siteeraus N. Munkácsin [1943: 101–102] mukaan). Kuitenkaan ei Munkácsikaan välttynyt joutumasta niiden onnettomien joukkoon, jotka lähtivät luotamme elämäntyö keskeneräisenä: folklore- ja murretekstit, jotka hän I maailmansodan aikana oli udmurttilaisilta sotavangeilta kerännyt, ilmesyivät vasta 15 vuotta hänen kuolemansa jälkeen, hänen oppilaansa ja taistelukumppaninsa D. R. Fokos-Fuchsin hellän huolenpidon ansiosta [Munkácsi 1952], ja mitä hänen sanastomateriaaleihinsa tulee, niitä on aivan meidän päiviimme saakka säilytetty julkaisemattomina Unkarin Tiedeakatemian käsikirjoitusarkistossa.

Kukapa tietää: kenties Vasilij II'ič Lytkinilläkin oli omat suunnitelmansa ja hankkeensa, jotka kohtalo jätti keskeneräisiksi ja toteutumattomiksi. Mutta hänen tutkijanuransa kulku ja se, mitä hän meille, seuraavalle permistipolvelle, jätti, tuntuvat väkisinkin viittaavan siihen, että hän oli tässä suhteessa onnekaampi ihminen. Millä historiallisen permistiikan alalla hän työskentelikään, hänen tieteellisestä jäämistöstään löytyy sekä sarja alustavia, valmistelevia tutkimuksia (joilla toki on myös oma itsenäinen arvonsa!) että täydentävä ja huipentava monografia, omannäköisensä lopputulos hänen ajattelustaan tällä alalla. Oli se sitten hyvä tai ei kovin hyvä, riittävän kattava ja vankka tai hatarampi – sen arvioiminen on varmaankin meidän, hänen oppilaidensa ja seuraajiensa tehtävä; mutta meidän tehtävämme on myös jatkaa hänen työtään.

Kirjallisuus

- Alatyrev 1988 = Алатырев, В. И.: *Этимологический словарь удмуртского языка: Буквы А, Б*. Ижевск.
- Aminoff, T. G. 1886: Wotjakilaisia kielinäytteitä. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 32–55.

- 1896: Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnos. — *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja*: 1–48.
- DEWOS = W. Steinitz: *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache* 1–13. Berlin 1966–1991.
- Gavrilov 1880 = Гаврилов, Б.: *Произведения народной словесности, обряды и поверья вотяков Казанской и Вятской губерний*. Казань.
- Itkonen, Erkki 1954: Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Tscheremissischen und in den permischen Sprachen. — *Finnisch-Ugrische Forschungen* 31/3: 149–345.
- Kel'makov – Tepljašina 1971 = Кельмаков, В. К. – Тепляшина, Т. И.: [arvostelu: KÈSK] – *Этимология* 1971, с. 388–397. Москва.
- KÈSK = Лыткин, В. И. – Гуляев, Е. С.: *Краткий этимологический словарь коми языка*. Москва.
- KPJa = *Коми-пермийский язык: Введение, фонетика, лексика и морфонология*. Под ред. и при соавт. проф. В. И. Лыткина. Кудымкар.
- Lytkin, V. I. [Лыткин, В. И.] 1926: О коми литературе: Древнепермская письменность. — *Югид туй* 26.2.1962.
- [Litkin, V. I.] 1927: *Az -s-névszóképzők a permi nyelvekben*. Budapest.
- 1930a: Диалект Кобры. — *Сборник Комиссии по собиранию словаря и изучению диалектов коми языка*: вып. 1: 29–47. Сыктывкар.
- 1930b: Краткий обзор диалектов коми языка. — *Записки Общества изучения Коми края*: вып. 5: 31–40. Устьсысольск – Сыктывкар.
- 1930с: Некоторые фонетические особенности ижемского говора. — *Сборник комиссии по собиранию словаря и изучению диалектов коми языка*: вып. 1: 65–68. Сыктывкар.
- 1931a: К истории коми письменности. — *Культура и письменность Востока*, 7–8: 172–188. Москва.
- 1931b: К происхождению суффикса множественного числа -уоз в удмуртском языке. — *Ученые записки НИИ народов Советского Востока при ЦИК СССР. Вып. 2: На удмуртские темы*: 107–111. Москва.
- 1948: Происхождение древнепермской азбуки. — *Советское финно-угроведение* 3 (Ученые записки, Ленинградский гос. университет, Восточный институт): 233–239. Ленинград.
- 1951: О некоторых иранских заимствованиях в пермских языках. — *Известия АН СССР, ОЛЯ*, вып. 4 (X): 385–392.
- 1952a: *Древнепермский язык: Чтение текстов, грамматика, словарь*. Москва.
- 1952b: К вопросу о вокализме пермских языков. — *Труды Института языкознания* 1: 58–106. Москва.
- 1953: Из истории словарного состава пермских языков. — *VJa* 5: 48–69.
- 1955a: *Диалектологическая хрестоматия по пермским языкам: С обзором диалектов и диалектологическим словарем*. Часть 1. Москва.
- 1955b: Из истории некоторых русских слов, заимствованных финно-угорскими языками. — *Ученые записки* (Рязанский пед. институт), вып. 10: 115–134. Рязань.

- 1956: Вепско-карельские заимствования в коми-зырянских диалектах. — *Академику Виктору Владимировичу Виноградову к его шестидесятилетию: сборник статей*: 179–189. Москва.
- 1957a: *Историческая грамматика коми языка. Часть I: Введение. Фонетика*. Сыктывкар.
- 1957b: Понудительный залог в пермских языках. — *Записки / Удм. НИИ ист., экон., лит. и языка при Сов. Мин. Удм. АССР*, вып. 18: 93–113. Ижевск.
- 1958: О некоторых тюркских заимствованиях в коми языке. — *Nyelvtudományi Közlemények* 1 (60): 109–112.
- 1961a: Карельско-вепские заимствования в коми языке. — *Всеобщее совещание по вопросам финно-угорской филологии: тезисы докладов*: 13–14. Петрозаводск.
- 1961b: *Коми-язьвинский диалект*. Москва.
- 1962: Об имени прилагательном в коми языке. — *Ученые записки / Коми гос. пед. институт*, вып. 10: 180–183. Сыктывкар.
- 1963: К вопросу о прибалтийско-финских заимствованиях в коми-зырянских диалектах. — *Прибалтийско-финское языкознание: вопросы грамматики и лексикологии* (Труды Карельского филиала АН СССР, вып. 39): 3–11. Москва–Ленинград.
- 1964a: *Исторический вокализм пермских языков*. Москва.
- 1964b: Этимологии некоторых марийских слов. — *Вопросы марийского языкознания*: 60–62. Йошкар-Ола.
- 1965: Вопросы акцентуации пермских языков. — *Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung*, s. 257–265. Berlin.
- 1967: О древнетюркских элементах в лексике пермских языков. — *Вопросы финно-угорского языкознания*, вып. 4: 131–142. Ижевск.
- 1968a: К вопросу о звонких согласных начала слова в финно-угорских языках. — *SFU* 1 (4): 19–25.
- 1968b: К этимологии марийских слов. — *Вопросы марийского языкознания*, вып. 11: 30–31. Йошкар-Ола.
- 1968c: Лабиализированные гласные среднего ряда в пермских языках. — *VJa* 1: 85–94.
- 1969a: Древнейшие русские заимствования в коми языке. — *Вопросы филологии: К семидесятилетию со дня рождения заведующего кафедрой общего языкознания доктора филол. наук проф. Ивана Афанасьевича Василенко*. (Ученые записки / Московский гос. пед. институт, 341): 242–248. Москва.
- 1969b: Об огласовке s-овых словообразовательных суффиксов в пермских языках. — *SFU* 2 (5): 115–126.
- 1970a: Введение: Звуковые соответствия в финно-угорских языках. — *KESK*: 9–28.
- 1970b: Об огласовке некоторых девербальных словообразовательных суффиксов глагола финно-угорских языков. — *Вопросы финно-угроведения, вып. 5: Лингвистика, фольклористика, этнография, археология*: 109–115. Йошкар-Ола.
- 1970c: О вокализме непервого слога финно-угорских языков. — *SFU* 3(6): 211–238.

- 1970d: Происхождение 2-го спряжения удмуртского языка. — *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 3–4 (20): 245–263.
- [Lötkin, V.] 1970e: Läänemeresoome laensõnad permi keeltes. — *Keel ja Kirjandus* 8/1970, s. 467–469.
- 1972a: К этимологии русского слова *туес*. — *Русское и славянское языкознание: К 70-летию члена-корреспондента АН СССР Р. И. Аванесова*: 176–179. Москва.
- 1972b: Лабиализация гласных в пермских и марийском языках. — *SFU* 2(8): 101–113.
- 1972c: Финно-угорские заимствования в русском языке. — *Русская речь* 3: 128–131.
- 1973a: О современном состоянии и задачах удмуртского языкознания. — *Вопросы удмуртского языкознания: Сборник статей и материалов*, вып. 2: 3–8. Ижевск.
- 1973b: Спорадическая лабиализация гласных 2-го слога слов пермских языков. — *Commentationes Fennougricae in honorem Erkki Itkonen sexagenarii*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 150, s. 205–210. Helsinki.
- 1974: Сравнительная фонетика финно-угорских языков. — *Основы финно-угорского языкознания: Вопросы происхождения и развития финно-угорских языков*: 108–212. Москва.
- 1975a: К вопросу о происхождении прапермского *o*. — *Fennougristica* 1, s. 189–197. Tartu.
- 1975b: Лабиализация общепермского *e* в удмуртском языке. — *SFU* 3 (11): 168–172.
- 1975c: Отражение закрытого *o* и открытого *o* пермских языков в словах, заимствованных из этих языков в другие. — *SFU* 2(11): 85–89.
- 1975d: Пермско-иранские языковые контакты. — *VJa* 3/1975: 84–97.
- 1977a: Зачатки объектного спряжения в коми языке. — *SFU* 4 (13): 280–283.
- 1977b: *Коми кывлӧн исторической морфология*. Пермь — Сыктывкар.
- 1979: *Коми кывлӧн исторической лексикология*: Учебное пособие. Сыктывкар.
- Lytkin — Terljašina 1959 = Лыткин, В. И. — Тепляшина, Т. И.: Некоторые особенности глагольного диалекта. — *Записки / Удм. НИИ ист., экон., лит. и языка при Сов. Мин. Удм. АССР*, вып. 19: 218–227. Ижевск.
- Lytkin — Timušev 1961 = Лыткин, В. И. — Тимушев, Д. А.: Краткий очерк грамматики коми языка. — *Коми-русский словарь*. Под ред. проф. В. И. Лыткина: 837–923. Москва.
- MNyTESz = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* I–III; IV: Mutató. Budapest 1967–1984.
- MSzFE = *A magyar szókészlet finnugor elemei: etimológiai szótár* I–III. Budapest 1967–1981.
- Munkácsi, Bernát 1887: *Votják népköltészeti hagyományok*. Budapest.
- 1896: *A votják nyelv szótára*. Budapest.
- 1952: *Volksbräuche und Volksdichtung der Wotjaken*. Herausgegeben von D. R. Fuchs. Helsinki.

- Munkácsi, N. 1943: *Egy nagy magyar nyelvész: Munkácsi Bernát élete*. Budapest.
- Nekrasova 1995 = Некрасова, Г. А.: К 100-летию со дня рождения В. И. Лыткина: В. И. Лыткин и проблемы истории пермских языков. – *Linguistica Uralica* 4 (31): 294–300.
- Perevoščikov 1954 = [Arv.: Lytkin 1952a.] – *Записки* / Удм. НИИ ист., экон., лит. и языка при Сов. Мин. Удм. АССР, вып. 16: 225–227. Ижевск.
- Serebrennikov 1952 = Предисловие. – Lytkin 1952a: 3–7.
- SFU = Советское финно-угроведение. Tallinn.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VI; VII: Sanahakemisto. Helsinki 1955–1981.
- SKJa = *Современный коми язык*. Под ред. проф. В. И. Лыткина. Часть 1: Фонетика, лексика, морфология. Сыктывкар.
- Tepljašina, T. I. [Тепляшина, Т. И.] 1961: Из наблюдений над фонетическими особенностями шошминского диалекта удмуртского языка. – *Вопросы языка, литературы и фольклора* (Труды / Мар. НИИ языка, лит. и ист., вып. 15): 125–139. Йошкар-Ола.
- 1966: *Краткая программа-вопросник по собиранию сведений об удмуртских диалектах*. Москва.
- VJa = Вопросы языкознания. Москва.
- Wichmann, Yrjö 1893: *Wotjakische Sprachproben. I: Lieder, Gebete und Zaubersprüche*. Helsingfors.
- 1901a: *Wotjakische Sprachproben. II: Sprichwörter, Rätsel, Märchen, Sagen und Erzählungen*. Helsingfors.
- 1901b: *Wotjakische Chrestomathie mit Glossar*. Helsingfors.